

אנטוניו די צ'אצ'א: מהיסוד על-ידי אחד לפרקטיקה בין רבים¹

כותרת ההצגה של פתיחת שני ימי העיון של RI3² ניתנה לי על-ידי מישהו שפועל עבורי כאחר, ז'אק אלאן מילר. זה מוביל אותנו ישירות ללב הדין שלנו, שאציג בצורה של שתי שאלות: מנין נלקחות יסודות הפרקטיקה הנפרשת במוסד? כיצד מתהברות במוסד המשימות שחייבות להיעשות וכיצד משתרשות המשימות הללו עם המאויים במיוחד כאשר המוסד מיועד לילדים סובלים?

אתחיל, אם-כך, מהעניין הבא: אני מקבל מהאחר משימה שעלי לבצע – מה שהוא נורמלי בשדה הפרוידיאני – ומנסה לבצע אותה באופן הטוב ביותר האפשרי. אך מציין שבו-בזמן שהאחר נותן לי את המשימה, הוא גם נותן לי את הכותרת; כך נודע לי מפיה של האחראית הנוכחית האדיבה של RI3 שכותרת ההצגה הייתה: "מהיסוד על-ידי אחד לפרקטיקה בין רבים".

למעשה, לא רק שלעולם לא היה עולה בדעתי להציע כותרת שכזו, אלא שבנוסף, כותרת זו הפתיעה אותי, פשוטו כמשמעו, וקיבלתי אותה כחידוש, חידוש שהיה לו, בכל אופן, ניחוח משפחתי כאשר החלק השני של הכותרת – העבודה *בין* רבים היה עבורי מובן מאליו, הפתיע אותי האיחוד בין האחד המייסד והריבוי של העבודה. נראה לי אז שהטבע של עבודה *בין* רבים היה תלוי בטבע של האחד המייסד. במונחים אחרים, יש יותר מצורה אחת לעבוד *בין* רבים והמגוון תלוי באופן צר מאד באחד המייסד.

ההיבור בין האחד והריבוי הנו מהותי ואנחנו מכנים, *מוסד*, את ההיבור עצמו. אם-כן, המוסדות אינם כולם אקוויוולנטיות והפרקטיקה *בין* רבים שונה אז בהתאם לתפקוד המוסדי.

קחו, למשל, את התפקוד המוסדי של הכנסייה או הצבא כפי שפרויד ניתח זאת. האחד המייסד נותן את הלכידות להמון. האהבה של ישו, המחולקת באופן שווה לכל מאמין גורמת לכך שהנוצרים, יוכלו להרגיש כולם אחים. במה שנוגע לצבא, העמדה הפרטיקולרית – הבנויה מאידיאלים ומחשבות-שווא – של אחד כמו קיסר או אחד כמו נפוליון, זה מה שנותן את הלכידות להמון של החיילים, יש פה שני תפקודים מוסדיים בהם הרבים מאוחדים באופן אנכי על-ידי ההזדהות עם האחד, שהוא האדון ובאופן אופקי על-ידי *הכולנו שווים*.

התוצאה הישירה של לכידות פנימית זו הנה הדחייה, ההוצאה החוצה וההתרחקות הסוטה, זה שחושב אחרת על הבוס, זה שלא אוהב אותו מספיק – הכופר או השליח, של העריק ושל הבוגד. לאלה שנשארו מחוץ ללכידות המוסדית הפנימית שמור המיאוס הטוטלי ולאלה שנמצאים במוסד מנוגד, השנאה אם לא המלחמה.

ובכן, עבודתנו *בין* רבים לא קשורה לאחד של האדון.

כולנו יודעים זאת. אך אולי יודעים זאת יותר בשל הקשר שלנו לתיאוריה מאשר בשל התפקוד הממשי שלנו. נאום האדון, עם הטוב והרע שבו, הוא שנכפה באופן אוטומטי ויש לו נטייה טבעית לשלוט בכל מוסד.

אין זו מסגרת ההתייחסות שלנו. זאת שלנו ניתנה על-ידי פרויד, דרך לאקאן. או טוב יותר, דרך לאקאן החל מהתגלית של פרויד. אתם תגידו לי שיסוד עבודה הזו *בין* רבים, היא בנאום אחר, האנליטי, שהנו ההיפוך של נאום האדון. זו עבודה המתבססת, לא באחד של האדון, אלא בחסר של האחד של האדון. לא מתבססת ב-A אלא ב-S (A), כפי שאנחנו אומרים ז'רגון שלנו. זה נכון, אבל זה מהר מידי להגיד זאת כך. הדרך שלנו להגיע לעבודה

¹ De la foundation par Un à pratique à plusieurs", trabajo presentado duante las Terceras Jornadas del RI3, Red Internacional de Instituciones Infantiles, Bruselas, 1 y 2 de febrero de 1997 y publicado en *Préliminaire No 9-10, re vista de L'Antenne 110*

² המצאה של ז'אק-אלאן מילר RI3 הנו חלק מהשדה הפרוידיאני ונכון להיום, מורכב מארבעה מוסדות: אנטן 110 של בריסל, בלגיה (אנטוניו די-צ'אצ'א ווירג'יניו באיו) הקורטין של Leers-Nord, בלגיה (אלכסנדר סטיבנס וורוניק מאריאז), ה-CTR של Nonette, צרפת (ז'אן-רוברט ראבנל, ז'אן-פרנסואה קוטס, ז'אן-פייר רובילון) ומישעולים, תל-אביב, ישראל (דיאנה ברגובוי). מוסדות אלה מקבלים ילדים, מתבגרים ונערים פסיכוסים ומקבלים את האוריינטציה, החל מהלמידה של פרויד ולאקאן.

אמיתית **בין רבים** לא כל-כך פשוטה. האנליזה, גם-כן, הנה עבודה **בין רבים**, אבל הרבים הוא קצת פרטיקולרי. יש שני אנשים, בשר ודם, אנליזנט ואנליטיקאי, אך יש גם גוף של מילים שנע (כאילו היינו אומרים: "גוף דיפלומטי") ואחר-כך יש, מעל לכל, גוף של עונג שאותו צריך לחשוף (כאילו היינו אומרים: "גוף הקורבן"). בין ארבעת הגיבורים מטיילים כמות גדולה של ניצבים – אמהות, אבות, בנים, עמיתים, מאהבים וכו'. ניצבים, שלאט-לאט מתבקשים לפנות את המקום, לרוקן את המקום, עד לרגע שהאנליזנט מוצא את עצמו לבד, ללא מילים, מרושש מההתענגות שלו וללא נחמה על-ידי הקול או המבט של הוירג'יל שלו או ללא הביאטריס שלו.

נשאר בצד את הבעיה הזו התובעת לימוד הרבה יותר רחב. ובכן, אנליזה זה גם-כן אופן של עבודה **בין רבים** אך - נציין לפחות זאת – הנה כך באופן פרטיקולרי ובגלל הפרטיקולריות, היא לא משתלבת היטב בשיח החברתי.

למעשה, מה שאנחנו נוכחים בו בדרך-כלל הוא שקיימת אנטינומיה בין עבודת האנליטיקאי ותפקוד המוסד עם שתי יציאות שכיחות: או שהמוסד הופך לחדר-המתנה עבור האנליטיקאים, קליפה ריקה שמשאירה לאחור את האחריות האמיתית על הטיפול או מפתח רתיעה, שהולכת וגוברת, כלפי האנליזה והאנליטיקאי.

יאמרו לי – בעצם כבר נאמר לי – שהעבודה הזו **בין רבים** הנה אפקט של האיווי של האחר. כך, כמו שילדה מאנטן 110 הסיקה שלאנטוניו די-צ'אצ'א היה הרעיון לייסד מוסד זה, החל מאיווי של לאקאן³. זה נכון אבל זה אינו מספיק, שאיווי של אדם זה איווי של האחר. זה נתון של המבנה, נכון, אך יש את הסיכון שיהפך בפיו, לפזמוון חוזר. באופן מבני, איווי של אדם קשור כפי שהוא לאיווי של אחר אבל אנחנו גם יודעים שבדיוק בנקודה זו מתפרשים האושר שלנו וגם האומללות האנושית שלנו. מי מאיתנו אינו יודע לאיזה כלוב של זהב ולאיזה חור של הקיום הוא מובל על-ידי איווי של אחר תחת הדמות, למשל, של האחר האמהי, של האחר האבהי או אפילו של האחר החברתי? כולנו יודעים שמול האחר, מול הגחמה של האחר, היחס שלנו עם המסמן מסייע בידנו, תוך כדי שעושים מטמורפוזת מהגחמה של האחר לאיווי של האחר. זה המקרה של הנירוטי שמתבכין כיוון שהאיווי של האחר תמיד ניצב מולו כמחוך צר מידי לרצונו שלו אבל בו-בזמן, הוא מאושר כיוון שיש לו את המחוך שמאפשר לו לברוח מהפה הפעור של האחר הגדול. הילדים הפסיכוסים שלנו מלמדים אותנו לפחות את זה – התלות של האנושי ביחס לאחר משתרעת על מגוון שהולך מהמשלב הדמיוני לסמלי ועד לממשי.

נרפאים מהאיווי של האחר רק הודות לאיווי של האנליטיקאי. האיווי של האנליטיקאי נמצא דווקא במקור העבודה **בין רבים** שהיא שלנו. כדי להבין זאת טוב יותר, הרשו לי להתייחס להיסטוריה אישית קטנה. ברגע של ייסוד אנטן 110, היו שני אנשים שתפקדו תפקיד מאד חשוב: פרנסואה דולטו וז'אק לאקאן. דולטו גילתה באופן ישיר את האיווי שלה ביחס לפרוייקט שקיבל אז צורה. "כפי שעזרתי ליצירה של בוניל" – אמרה לי – "אני אעזור לך עם אנטן 110". וכך היה. למעשה, היא עמדה במילתה ואני חייב לה מחווה על כך. לעומת זאת, לאקאן לא גילה שום סימן של עניין, אני זוכר שהסתכל עלי ואני אמרתי לעצמי: "לא אכפת לו בכלל". למרות זאת – ובזה אני בטוח – במה שנוגע לייסוד של אנטן 110, האיווי של לאקאן היה הרבה יותר מהותי מזה של דולטו. אנסה להסביר את עצמי.

האיווי של דולטו יכול להיות איווי בין אחרים, אחד המאוויים האלה שעוזרים או נותנים כוחות או טוב יותר, שגם עוזרים וגם נותנים כוחות בו-זמנית כמו כל איווי של אחר. אך האיווי של לאקאן הינו מסדר לגמרי שונה. לא חותר לדבר-מה שיש לעשות או שלא לעשות, אלא ההוויה של הסובייקט.

אינני רוצה להרחיב, אגיד רק שבתקופה הזו לאקאן הוביל אותי לנקודה שבה הייתי צריך לקבל החלטה שהאמנתי שהיא בלתי אפשרית. הסימפטום שלי היה להתיישב בצורה נינוחה על הסדק שבין שני שדות שלא ניתן להתאים ביניהם. הודות ללאקאן, שמתי לב שלהישאר יושב ללא נינוחות על הסדק היה לענות לאיווי של האחר, האחר האימהי, במקרה הזה. אך

³ פסיכואנליזה ומוסד, מחברת מספר 10, הוצאה לאור של צוות 111

לאקאן עשה יותר: בניעור אחד הוא הוציא אותי משיווי משקל: "צריך לבחור, יקירי", עדיין אני שומע את מילותיו. כאשר עשיתי את הבחירה הזו, הייתי צריך להיכנע אל מול ההוכחה, הבחירה כבר נעשתה הרבה קודם לכן. מכל התמרון הזה שאני מספר לכם עליו כאן בקיצור, נשאר לי אפקט הניעור של לאקאן כמו סימן שעושה חור בהוויה. אם אני מספר לכם את כל זה, זה כיוון שעבורי, זה האחד המייסד. האחד המייסד זה הסימן שהושאר על-ידי הניעור של לאקאן. והאיווי של לאקאן לא היה קשור למה שאני עשיתי או לא עשיתי אלא לפעולה שנוגעת להוויה.

הייסוד של אנטן 110 אז היה האפקט של האיווי של האחר אבל לא דרך האידיאל או ההזדהות, אלא דרך האקט, שהנו העצב של איווי האנליטיקאי.

מפה נגזרות מספר השלכות. הראשונה – משהו שנרשם, כבר לא ניתן היה למחוק יותר. שום דבר לא יכול היה לבוא כדי לסגור את הפער: איבוד של האידיאלים, לא ניתן להקל עליו על-ידי אידיאלים אחרים, גם אם הם מאד אנליטיים. פעמים רבות, להאמין שאנחנו אנליטיקאים, למשל, זאת צורה שממלאה בגודש את הפער כמו כל אידיאל אחר. בנקודה זו, להבדיל מהילדים הנירוטים, הילדים האוטיסטים והפסיכוסים, הם כמו מורים עבורינו. מהמקום שלהם ללא רחמים, הם ממקמים אותנו באותה רמה, זו של הסמבלנט. זה כאילו הם היו מלמדים אותנו כי יש לנו ערך רק בגלל הפונקציה שלנו, כל עוד אנחנו ממלאים אותה. באופן אישי, מצאתי בצורת הפעולה של הילד האוטיסט והפסיכוסט את ההשלמה לאקט של לאקאן. אם לאקאן רוקן את מקום האידיאלים, הילד האוטיסט שימר את המקום הזה הריק, ריק מכל תביעה כוזבת, של אנליזה, למשל, אך גם ריק מכל הכרה הדדית.

השלכה שניה: אפשרי שמוסד יעמוד בעצמו, לא רק מהאחד של האדון – הכרחי, בכל אופן עבור כל מוסד – אלא שמה שאתם תרשו לי לכנות האחד של הריק, ריק מגודר, טופולוגי. ובכן, האחד של הריק, זה לא העובדה של אחד בלבד אלא העובדה שכל אחד, אחד-אחד. כיוון שכל אחד נקרא לייסד מוסד החל מהיחס שלו עצמו עם הריק הזה שמהווה את מרכז ההוויה שלו. מוסד שנבנה על-פי מודל כזה נאמן לפרוייקט שלו, לא בחזרתיות של אותו דבר אלא בהפתעה ובהמצאה של כל אחד. הרבים לא מאוחדים באופן אנכי על-ידי ההזדהות עם האחד שהנו האדון, אלא שהם נאמנים לשאלה שכל אחד שואל את עצמו על הסיבה שלו. באופן אופקי, אז, אין לנו את **כולנו שווים** הדמיוני כיוון שכל אחד הוא פרטיקולרי ביחס שלו עצמו לסיבתו. כמובן, לא יוסרו כל האפקטים הדמיוניים כמו קביעה של אחר גדול שיודע במקומו, דמות דמיונית שצרה על כל מוסד על-מנת שכך, נשאל את עצמנו, עם האחרים, על הפרקטיקה של עצמנו, על מה אחראי כל אחד, בגוף ראשון.

השלכה שלישית: זוהי החלוקה בין זה אשר, במוסד, תלוי באחד של האדון לבין מה שתלוי באחד של הריק. שתי הערכאות הן כל-כך שונות שאינן באי-התאמה. אם המוסדות שלנו מנסים להיווסד באחד של הריק, לבטח יש להם גם צורך במה שתלוי באחד של האדון: היררכיה, מנהלים ונוסחאות מוסדיות שיכולות להיות רבות, שונות וכולן דומות. אבל במה שתלוי באחד של הריק, כדי לשמר את זה פתוח, נראה לי כי, מעבר למאמץ של כל אחד, המשימה הזו נשענת על ידי מישהו שמשחק תפקיד מיוחד ושהנו מהותי במוסד: להיות השומר של הריק המרכזי, לגלם אותו. אם-כן, לא כמו אדון ולא אדון של הידע אלא משרת של המשימה וערב שכל אחד בצוות יוכל להתייחס בעבודתו עם האחרים לנקודה המרכזית שאני מכנה, האחד של הריק. יחס מהותי עבור כל אחד, מכיוון שמשם העבודה **בין רבים** נעשית אפשרית, החל מהיזמה של כל אחד והכבוד לסגנון של האחר, אחר שהנו העמית או הילד עצמו, מורה אמיתי של ההוראה על הידע והמבנה של הלא מודע. היחס לאחר של הריק מפנה את היחסים של האפקטים הדימוניים, של היריבויות הפנימיות או החיצוניות לקבוצה, בין הרבים שאנחנו, יריבויות שבדרך-כלל נמצאות במקור התרוששות העבודה שלנו.

נראה לי שפעמים רבות קיים דימיון בין כאלה מוסדות בהם יש פרקטיקה **בין רבים** והמוסד האנליטי כפי שלאקאן רצה אותו. אני מאמין שזה נרשם בקו של המחשבה של לאקאן: הפסיכואנליזה הייתה צריכה להיות מסוגלת שתהיה לה יציאה בעולם החברתי, יציאה פוליטית, רחבה הרבה יותר מזו שאנחנו מכירים.

לא דיברתי הרבה על הילדים שסובלים ושעמם אנחנו מתעסקים במוסדות שלנו. הייתי רוצה פשוט להודות להם כי הם חוזרים להוביל אותנו באופן מתמיד ונחוש לעבודתנו האנליזנטית.

תרגמה: מרסלה ברוסקי-טופלר
ביחד עם יעל להב